

Nada Vilhar

**GOSPODARSKO POVEZOVANJE KOT TEMELJNI PRISPEVEK RAZVITEJŠIH
ZA RAZVOJ MANJ RAZVITIH OBMOČIJ JUGOSLAVIJE, S POSEBNIM OZIROM
NA SR SLOVENIJO — PREDVSEM TISTI ASPEKTI, KI ZADEVAJO
MEDNACIONALNE ODNOSE**

Uvod

Teritorialne razlike v stopnji ekonomske razvitosti posameznih republik in pokrajin v Jugoslaviji, ki so bile predvsem posledica njihovega zgodovinskega razvoja, so socialistični samoupravni družbi narekemale stimuliranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih področij, ki naj bi zmanjšalo razlike med razvitejšimi in manj razvitimi republikami in avtonomnimi pokrajinami. Hitrejši razvoj gospodarsko nerazvitih republik in pokrajin ustvarja pogoje za vsestranski materialni in družbeni razvoj cele države ter uresničuje ekonomsko enakopravnost narodov in narodnosti Jugoslavije kot enega izmed faktorjev njihove nacionalne enakopravnosti.

Cilje in naloge sistema za pospeševanje razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovo določa v najbolj splošnih okvirih ustava SFR Jugoslavije. Ta takole določa naloge in cilje pospešenega razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovo: »Da bi se ustvarila materialna osnova za enakopravnost narodov in narodnosti Jugoslavije, izenačevali materialni pogoji za družbeno življenje in delo delovnih ljudi in kar najbolj skladno razvijalo gospodarstvo kot celota, se v socialistični republici Jugoslaviji v splošnem interesu posveča posebna pozornost hitrejšemu razvoju proizvodnih sil v gospodarsko manj razvitih republikah in pokrajinah ter v ta namen zagotavljajo potrebna sredstva in sprejemajo drugi ukrepi.«¹

Kriteriji za opredelitev stopnje razvitosti republik in avtonomnih pokrajin

Ker je družbenoekonomska razvitost splet različnih faktorjev, jo merimo s kazalci z različnih področij družbenega in ekonomskega življenja.

V Resoluciji 12. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije »Naloge ZKJ pri razvoju socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov v materialnem in socialnem družbenem razvoju« so poudarili, da bi bilo treba do polovice sedanjega planskega obdobja sprejeti objektivna merila za ugotavljanje stopnje razvitosti republik in avtonomnih pokrajin.²

V dosedanjem delu mnogih komisij, ekonomskih inštitutov in Zveznega zavoda za družbeno načrtovanje so prišli do spoznanja, da so dvoje meril in trije kazalci dovolj za znanstveno oceno celotne razvitosti vsake družbenopolitične skupnosti. Menijo, da so razvitost proizvodnih sil in njihovi rezultati zanesljivo merilo, s katerim je mogoče ustrezno izraziti razpoložljive zmogljivosti republik in pokrajin.

Sodelavci Inštituta za ekonomska raziskovanja v Ljubljani v svojih analizah stopnje razvitosti posameznih območij uporabljajo 27 kazalcev.³ Tabela 1 nam

¹ Uradni list SFRJ, št. 9, 21. 2. 1974, str. 211.

² 12. kongres ZKJ, Dokumenti, sprejeti na 12. kongresu ZKJ, 26.—29. junija 1982, str. 70. ČZDO Komunist, TOZD Komunist — Ljubljana, 1982.

³ Dolenc Marjan, Kuzmin Franc, Kranjec Marko in Stanovnik Tine: Analiza stopnja razvijenosti i politika ubrzanog razvoja nedovoljno razvijenih jugoslovanskih republika i SAP Kosovo, Ljubljana, Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1979, 22. str.

Tabela 1: RANGI STOPNJE RAZVITOSTI REPUBLIK IN AVTONOMNIH POKRAJIN S POSAMEZNIH VIDIKOV RAZVITOSTI V LETU 1974

Zap. št.	Republika ali AP	Proizvajalna sredstva		Delovna sila		Rezultati dela		Osebni standard		Družbeni standard		Splošna razvitost ³		Splošna razvitost ⁴	
		Indeks ¹	Rang	Indeks	Rang	Indeks	Rang	Indeks	Rang	Indeks	Rang	Indeks	Rang	Indeks	Rang
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Slovenija	184,9	1	128,6	1	172,7	1	136,0	2	138,9	1	153,0	1	156,1	1
2.	Vojvodina	129,8	3	101,8	3	122,1	2	136,3	1	125,4	2	125,4	2	126,3	2
3.	Hrvatska	135,8	2	107,0	2	118,3	3	115,6	3	108,3	4	117,1	3	119,4	3
4.	Ožja Srbija	89,3	4	92,5	7	91,5	4	109,7	4	113,1	3	101,4	4	99,7	4
5.	Črna gora	80,7	5	99,3	4	76,9	5	85,1	5	75,3	6	81,8	6	82,3	5
6.	Bosna in Hercegovina	61,8	8	93,7	6	78,4	6	65,1	7	66,7	7	70,4	7	69,5	7
7.	Makedonija	64,7	6	96,8	5	76,7	7	83,8	6	102,3	5	85,0	5	81,9	6
8.	Kosovo	64,5	7	81,1	8	57,6	8	39,2	8	57,9	8	56,8	8	56,9	8
	Razmerje med najbolj in najmanj razvitim območjem ²														
9.	1960	3,8	—	1,9	—	2,7	—	5,8	—	4,3	—	3,7	—	3,8	—
10.	1974	3,0	—	1,6	—	2,9	—	3,5	—	2,4	—	2,7	—	2,7	—

¹ SFRJ = 100

² Manj razvito območje = 1

³ Z vsemi 27 kazalci

⁴ Izračunano iz 5 sestavin

Vir: Dolenc, Kuzmin, Kranjec, Stanovnik, Analiza stopena razvijenosti i politika ubrzanog razvoja nedovoljno razvijenih jugoslovanskih republika i SAP Kosovo, 1979, str. 14—15.

prikazuje range stopnje razvitosti republik in avtonomnih pokrajin s posameznih vidikov razvitosti v letu 1974, merjene s 27 kazalci, ki so jo izdelali sodelavci Inštituta za ekonomska raziskovanja v Ljubljani. Iz tabele je razvidno, da je relativno najbolj razvita SR Slovenija, ki ji sledita AP Vojvodina in SR Hrvatska, SR Srbija izven pokrajin je na četrtem mestu, SR Črna gora in SR Makedonija sta na petem in šestem mestu, sledi SR Bosna in Hercegovina ter na zadnjem mestu AP Kosovo.

Za določanje manj razvitih območij ni pomemben samo izbor kazalcev za merjenje razvitosti, temveč tudi mejne vrednosti, izpod katerih se posamezno območje šteje kot manj razvito. Vendar pa o tem, kdaj se končuje pot iz nerazvitosti, še ni enotnega stališča. Po predlogu Zveznega zavoda za družbeno načrtovanje naj bi bila ta meja, ki pomeni prehod v družbo razvitih, dve tretjini jugoslovanskega povprečja za vsa merila.⁴

Temelji politike hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih območij Jugoslavije

Družbenoekonomski razvoj in zmanjševanje regionalnih neenakosti jugoslovanskih republik in avtonomnih pokrajin sta bila osnovna cilja ekonomske politike v vsem povojnem obdobju. Politika hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo je temeljna komponenta družbenoekonomskega razvoja naše države, ki se je uveljavila kot pomemben faktor povezovanja in kot skupni interes vseh narodov in narodnosti Jugoslavije. Na opredelitev za tako politiko so vplivali številni dejavniki, predvsem socialistični samoupravni družbenoekonomski odnos, federativna ureditev, večnacionalna sestava prebivalstva ter zgodovinsko pogojene razlike v stopnji razvitosti med posameznimi republikami in avtonomnimi pokrajinama.

Politika hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo ima poseben pomen za nadaljnji napredek mednacionalnih odnosov in za ureditev enotnosti delavskega razreda, enakopravnosti narodov in narodnosti republik in avtonomnih pokrajin ter za hitrejši in skladnejši družbeni in ekonomski razvoj vse jugoslovanske skupnosti. Hitrejši razvoj gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo je hkrati skupen ekonomski interes vseh republik in avtonomnih pokrajin, saj se s tem ustvarjajo pogoji za odpravljanje disproporcij v ekonomski in socialni strukturi države, ki omejujejo vsestranski materialni in družbeni razvoj celote.

Osnovne družbenopolitične opredelitve politike hitrejšega razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovo so vgrajene v Program Zveze komunistov Jugoslavije, v vse ustave naše države, v gradiva in sklepe vseh dosedanjih kongresov KPJ oziroma ZKJ ter predstavljajo temelj politike dogovora, oblikovane v družbenih planih Jugoslavije ter v planih socialističnih republik in organizacij združenega dela.

V Programu ZKJ je poudarjeno, da bi bila za nekatere dele Jugoslavije enakopravnost samo formalna, če bi socialistična skupnost ne upoštevala tega, da so ti deli zaradi specifičnih zgodovinskih pogojev zaostali v svojem gospodarskem razvoju. »Nujna potreba skladnega gospodarskega razvoja vse dežele in nujen pogoj bratstva in enotnosti narodov Jugoslavije je v tem, da se politična in pravna enakopravnost narodov Jugoslavije, postopno dopolnita z ekonomsko enakopravnostjo. Zato mora biti nenehna skrb, da se pospeši gospodarski razvoj zaostalih pokrajin, poglavitni element ekonomske politike.«⁵

⁴ Poročilo s skupne seje Zveznih družbenih svetov za družbeno ureditev ter gospodarski razvoj in ekonomsko politiko. Zbliževanje stališč za oceno razvitosti. Dnevnik, Ljubljana, št. 194, 19. 7. 1983, str. 3.

⁵ Program Zveze komunistov Jugoslavije, sprejet na VII. kongresu Zveze komunistov Jugoslavije, ČZDO Komunist, Ljubljana, februar 1979, str. 161—162.

Zveza komunistov Jugoslavije v Resoluciji desetega kongresa »Boj za nadaljnjo graditev socialističnega samoupravljanja in naloge Zveze komunistov Jugoslavije« poudarja, da ima uresničenje politike hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo poseben pomen za razvoj mednacionalnih odnosov in za utrjevanje enotnosti delavskega razreda in naše socialistične skupnosti. V skladu s takšno politiko je poudarjen pomen razvoja solidarnosti in vzajemne pomoči narodov in narodnosti Jugoslavije. V Resoluciji pa je poudarjeno, naj se posebej obravnava Socialistična avtonomna pokrajina Kosovo glede na višjo stopnjo nerazvitosti pokrajine v primerjavi z gospodarsko premalo razvitimi republikami ter naj se pri tem zagotavlja družbene in materialne razmere za njen hitrejši razvoj.⁶

V Resoluciji enajstega kongresa ZKJ »Naloge Zveze komunistov v razvoju socialističnih in samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, v materialnem in družbenem razvoju«, je posebej poudarjeno dohodkovno povezovanje med organizacijami združenega dela iz gospodarsko bolj razvitih in manj razvitih območij. »Potrebno si je posebno prizadevati, da se organizacije združenega dela iz gospodarsko bolj razvitih in manj razvitih območij poslovno povezujejo, z različnimi oblikami združenega dela in sredstev na dohodkovni podlagi, na temelju skupnih interesov, zaradi hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo, ker je to tudi v korist združenega dela gospodarsko razvitih republik in pokrajine. Širša izmenjava izkušenj pri uporabi sodobnih dosežkov znanosti in tehnike ter sodobne organizacije dela mora postati v večji meri pot za spodbujanje hitrejšega razvoja teh republik in posebno SAP Kosovo.«⁷

V Družbenem načrtu Jugoslavije za obdobje 1981—1985 so si v politiki krepitev hitrejšega razvoja gospodarsko nezadostno razvitih republik in avtonomne pokrajine postavili naslednje cilje: socialno enakost, izenačevanje pogojev življenja in dela, solidarnost delavskega razreda ter narodov in narodnosti Jugoslavije.

Sistem ukrepov za pospeševanje razvoja manj razvitih območij

Reševanje problema razlik v nivoju gospodarske razvitosti in pospeševanja razvoja gospodarsko manj razvitih področij, smo se lotili s trdnimi političnimi opredelitvami že ob sprejetju Prvega petletnega plana za obdobje 1947—1951. V 5. členu tega plana je bila postavljena naloga »zagotoviti hitrejši tempo razvoja gospodarsko zaostalih republik in odstraniti posledice neenakomernega razvoja.«⁸

Boris Kidrič je na V. kongresu Komunistične partije Jugoslavije leta 1948 poudaril, da so razvite republike dolžne, preko vsedrjavne akumulacije in njené razdelitve, pomagati pri razvoju zaostalih republik.

Kidrič pravi: »Povsem jasno je torej, da moramo del presežnega dela iz razvitih republik z višjo produktivnostjo nujno uporabljati v naši socialistični graditvi v manj razvitih republikah, da bomo tudi tam maksimalno dvignili proizvodjalne sile, in sicer ne samo v njihovo dobro, marveč tudi v dobro celotne države in v dobro tistih republik, ki trenutno podpirajo zaostale republike.«⁹

SISTEM IN VIRI FINANCIRANJA ZA RAZVOJ NEZADOSTNO RAZVITIH REPUBLIK IN SAP KOSOVO V RAZDOBJU PRED FORMIRANJEM SKLADA

Proti koncu petdesetih let so bile ustvarjene vsaj minimalne možnosti za celovitejšo razreševanje problema razvoja manj razvitih območij. Tako se je plan druž-

⁶ Deseti kongres Zveze komunistov Jugoslavije, Dokumenti, ČZP Komunist — TOZD Ljubljana 1974, str. 232—233.

⁷ Enajsti kongres Zveze komunistov Jugoslavije, referat predsednika Tita, resoluciji, statut ZKJ, ČZDO Komunist, Ljubljana, julij 1978, str. 124.

⁸ Zakon o petogodišnjem planu razvitka narodne privrede FNRJ u godinama 1947—1951. »Borba«, Beograd 1947, str. 13.

⁹ Boris Kidrič: O graditvi socialističnega gospodarstva FLRJ, referat na V. kongresu KPJ, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1948.

benega razvoja Jugoslavije za obdobje 1957—1961 prvič v zgodovini planiranja pri nas lotil tega vprašanja. S tem je bila uveljavljena komponenta razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovo v okviru planiranja razvoja celotnega jugoslovankega gospodarstva na podlagi centraliziranih odločitev o razporedu in celo strukturi investicij vsaj glede objektov, za katere so črpali sredstva iz centraliziranih skladov na ravni federacije. Najpomembnejši ukrep, ki so ga sprejeli v tem obdobju, je bil sistem garantiranih investicij za razvoj manj razvitih republik in SAP Kosovo kot zaokrožen in celovit program gradnje določenega števila objektov na teh območjih. Kljub temu, da je stimulacija temeljila na visoki stopnji neposredne intervencije, so rezultati zaostali za predvidevanji in pričakovanji.¹⁰

Pomanjkljivost sistema za razvoj nerazvitih republik in SAP Kosovo v tem razdobju je v tem, da je celotni program izgradnje prek garantiranih investicij, temeljil na statičnih osnovah, kajti fiksni programi izgradnje so bili določeni centralizirano na zvezni ravni po administrativnih merilih o strukturi za posamezne objekte, o dinamiki letnih tranš in podobno.¹¹

INTERVENCIJA DRUŽBENE SKUPNOSTI PREK SKLADA KOT POSEBNE INSTITUCIJE FEDERACIJE

Sistem formiranja in razdeljevanja sredstev kot lastnega kapitala sklada (1961—1965)

V družbenem planu razvoja gospodarstva Jugoslavije za obdobje 1961—1965 je kvalitativno največja sprememba ustanovitev sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja manj razvitih republik in SAP Kosova (v nadaljnjem besedilu sklad) kot posebne organizacije na ravni federacije v letu 1965.¹²

Zakon o ustanovitvi sklada je bil sprejet šele 1965. leta. Prehod na poseben sklad je prispeval k učinkovitejšemu uresničevanju sprejete politike o regionalnem razvoju, kot je to bilo mogoče dosegati ob financiranju iz skupnega sklada federacije — Splošnega investicijskega sklada (SIS), ki je bil namenjen za potrebe razvoja celotnega gospodarstva.

Z družbenim planom gospodarskega razvoja Jugoslavije od 1961—1965 in z letnimi družbenimi plani (za leta 1961, 1962, 1963) oziroma z zakonom o gospodarsko planskih ukrepih (za leta 1964 in 1965) kot tudi z drugimi predpisi so reševali vsa najpomembnejša vprašanja s tega področja, kot so:

- določanje obsega sredstev sklada
- njihova konkretna razdelitev na posamezna območja

¹⁰ Hodnik Boris: Viri financiranja razvoja manj razvitih območij Jugoslavije, dipl. delo, Ljubljana, Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, 1979, str. 4—5.

¹¹ Ranko Nikolić: Zvezni sklad za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko nezadostno razvitih republik in pokrajin, dipl. delo, Ljubljana, Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, 1977, str. 9.

¹² Območje in način poslovanja sklada, pogoje kreditiranja in sistem zbiranja sredstev so za to razdobje določali naslednji predpisi:

a) Člen 123 Ustave SFRJ 1963, v katerem je predvidena ustanovitev sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko nezadostno razvitih republik in pokrajin in s katerim so določeni stalni viri financiranja sklada, pogoji kreditiranja in način poslovanja sklada pa prepuščena določilom zveznih zakonskih predpisov.

b) Zvezni zakon o skladu (Uradni list SFRJ, št. 8/1965 z dopolnili v Uradnem listu SFRJ, št. 33/1971), ki določa osnovna načela, na katerih naj temelji delo sklada oziroma način črpanja in dodeljevanja sredstev, način upravljanja sklada, področje njegovega delovanja in podobno.

c) Zvezni zakon o stalnih sredstvih sklada (Uradni list SFRJ, št. 28/1966 in 33/1971), katerega določila glede virov financiranja sredstev za sklad se nanašajo na posamezna planska razdobja.

d) Zakon o republikah in pokrajinah, katerih razvoj naj dopolnilno kreditira sklad (Uradni list SFRJ, št. 8/1965, 33/1971), s katerim se določajo območja, ki jih v posameznih planskih razdobjih zakon obravnava kot nezadostno razvita.

— določanje osnovnih pogojev za odobravanje kreditov ipd.

Sklad pa je v glavnem skrbel, da se formirana sredstva izkoriščajo prek določenih bank nezadostno razvitih območij in na način ter pod pogoji, določenimi s predpisi.

Značilnosti formiranja in uporabe sredstev sklada v razdobju od leta 1966—1970

V primerjavi s planskim obdobjem 1961—1965, ko je bilo financiranje razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovo iz sredstev sklada udeleženo v skupnih investicijah v manj razvitih republikah in SAP Kosovo z relativno skromnim deležem,¹³ je postal sklad od 1966—1970 prvi glavni nosilec finančne intervencije v manj razvitih republikah in SAP Kosovo. Višina potrebnih sredstev sklada se ni več določala v nekem vnaprej odrejenem skupnem znesku neodvisno od gibanja v gospodarstvu, ampak je bil obseg določen v skladu z gibanji v gospodarstvu — za to razdobje je bil predviden obseg sredstev v višini 1,85% družbenega proizvoda družbenega gospodarstva.

Plan za razdobje 1966—1970 pa je prinesel še nekaj bistveno novega: predviden je bil poseben sistem ukrepov za razvoj Kosova, kar je pomenilo pomembno novost v primerjavi z dotedanjim sistemom intervencije, ki je bil enoten za vse območje.

Prenos sredstev sklada za gospodarske investicije na republike in avtonomni pokrajini

Po določbah »Zakona o prenosu sredstev, pravic in obveznosti federacije za gospodarske investicije na republike in avtonomni pokrajini« so se sredstva, pravice in obveznosti federacije za gospodarske investicije iz sklada za kreditiranje gospodarskega razvoja gospodarsko nezadostno razvitih republik in avtonomne pokrajine Kosovo, ki so jih določali zvezni predpisi, izdani do 31. 12. 1970, prenesla na republiko oziroma avtonomno pokrajino, v kateri imajo sedež končni uporabniki kreditov.¹⁴

SISTEM FORMIRANJA IN RAZDELJEVANJA SREDSTEV, ZBRANIH NA OSNOVI KREDITNIH VIROV V RAZDELJEVANJU OD 1971—1975. LETA

Predpisi, ki so jih sprejeli za to obdobje v zvezi s pospeševanjem razvoja manj razvitih republik in SAP Kosova, odsevajo prizadevanje, da kompenzirajo zaostanek v pomoči, ki je bil posledica neugodnih gospodarskih tokov do leta 1970.

Ti predpisi odsevajo spremembe v družbeno ekonomskem sistemu, ki jih je sintetizirala ustava v letu 1974. Gre za decentralizacijo sredstev, pravic in obveznosti federacije in družbenopolitičnih skupnosti na nižjo raven odločanja, za krepitev samoupravnih pravic proizvajalcev za izpopolnitev instrumentov za pospeševanje razvoja manj razvitih območij. Element intenzifikacije ukrepov za pospeševanje razvoja teh območij je tudi določilo, da znaša obvezno posojilo sklada

¹³ Marjla Ambrožič-Počkar: Odras ukrepov za zagotovitev hitrejšega razvoja nerazvitih območij na razvoj razvitih območij predvsem pa na razvoj SR Slovenije, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 1975, str. 21:

V razdobju od leta 1961—1965 so bile zastopane investicije iz sklada v skupnih investicijah družbenega gospodarstva po območjih v naslednjih odstotkih:

	Jugosl.	BiH	Hrvat.	Maked.	Srbija izv. pokr.	Č. g.	Kos.
% od skupnih investicij družbenega gospod.	3,30	6,60	1,09	7,82	2,42	5,97	17,51

¹⁴ Uradni list SFRJ, 29/1971.

v tem obdobju 1,94 % družbenega produkta družbenega gospodarstva Jugoslavije.

Razen s sredstvi sklada so bili cilji in naloge politike za hitrejši razvoj nezaodstno razvitih republik in SAP Kosovo v tem razdoblju družbenega plana uresničeni na zvezni ravni tudi:

- s splošnimi dotacijami iz zveznega proračuna
- s posebnimi namenskimi dotacijami iz zveznega proračuna
- z davčnimi olajšavami
- z ugodnejšim obravnavanjem pri razdelitvi obveznosti po izvenproračunski bilanci federacije
- s prednostjo pri najemanju kreditov mednarodnih sredstev iz različnih virov.

Nov element je bila obveznost vračanja kreditov celotnemu družbenemu gospodarstvu, ki je vplačevalo sredstva za pospeševanje razvoja manj razvitih republik in SAP Kosovo neposredno, v nasprotju s prejšnjim sistemom financiranja prek federacije in sklada brez obveznosti neposrednega vračila prejetih sredstev gospodarstva. To je bil nedvomno napredek, saj je bila tako zagotovljena višja stopnja ekonomskega vedenja pri sprejemanju investicijskih odločitev.

Vedno večjo vlogo so imeli tuji viri sredstev. Najpomembnejši vir mednarodne pomoči so bila posojila, ki jih je dodeljevala mednarodna banka za obnovo in razvoj pod posebnimi pogoji, predvsem za nakup opreme v tujini, zahtevana pa je bila tudi obvezna udeležba domačih virov v celotni investiciji: običajno 60 % lastnih sredstev, 40 % tujih.

DRUŽBENI PLAN JUGOSLAVIJE ZA RAZDOBJE OD 1976—1980 LETA IN SPREMEMBE V SISTEMU FINANCIRANJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA MANJ RAZVITIH REPUBLIK IN SAP KOSOVA

Družbeni plan za obdobje 1976 do 1980 si je zastavil za cilj doseganje dinamičnega in po strukturi bogatejšega razvoja vseh republik in avtonomnih pokrajin.

Glede materialnih in družbenih možnosti za hitrejši razvoj manj razvitih republik in SAP Kosovo poudarjajo, da jih je treba ustvarjati:

- s skladom federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in pokrajin
- z zagotavljanjem stalnih sredstev sklada
- s samoupravnim združevanjem in z integracijo proizvodjalnih, prometnih in drugih OZD ter bank na razvitih območjih z OZD manj razvitih
- z največjim deležem pri kreditih mednarodne banke za obnovo in razvoj.

Stalna sredstva sklada v tem obdobju znašajo 1,97 % družbenega produkta družbenega gospodarstva Jugoslavije. Drugače kot v predhodnem planskem obdobju so stalna sredstva sklada tudi sredstva, ki jih OZD na samoupravni podlagi združijo in skupaj vložijo v razvojne programe v manj razvitih republikah in SAP Kosovo. Ta sredstva smejo dosegati 20 % vseh stalnih sredstev sklada, vendar se lahko republike in avtonomni pokrajini dogovorijo, da jih smejo presežati. Razen sredstev sklada, ki so namenjena izključno gospodarskemu razvoju omejenih območij, se s posebnim zakonom zagotavlja¹⁵ dopolnilna sredstva brez obveznosti vračila za financiranje družbenih in drugih služb.

INVESTICIJE

Delež manj razvitih v celotnih gospodarskih investicijah v državi pada; ta težnja je nekoliko izrazitejša v Makedoniji in na Kosovu. Vendar pa je delež investicij gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo v celotnem obdobju od

¹⁵ Zakon o dopolnilnih sredstvih republikam in AP-Kosovo v letih 1976 do 1980. Uradni list SFRJ, št. 33/1976.

leta 1966 dalje nad njihovim deležem v družbenem proizvodni družbenega gospodarstva Jugoslavije.¹⁶ Analize so pokazale, da zaostajajo gospodarske investicije Črne gore, Makedonije in Kosova predvsem zaradi nezadostnih lastnih sredstev njihovega gospodarstva oziroma zaradi sorazmernega padanja njihove akumulacijske in reprodukcijske sposobnosti. Počasnejša rast družbenega produkta in neugodna razmerja v razdelitvi, velike izgube in zadolženost so zmanjšale lastno akumulacijo teh območij.¹⁷

Na dinamiko investicij je vplivalo tudi počasnejše angažiranje oziroma porabljanje tujih kreditov. Vzroki za takšno izkoriščenost so naslednji: nepripravljenost dokumentacije, spremembe projektov med gradnjo, pomanjkanje lastnih deležev, nezagotovljena sredstva iz drugih virov. Vendar je omenjeni problem problem celotnega gospodarstva in ne le manj razvitih območij.

¹⁶ Stopnja bruto gospodarskih investicij v osnovna sredstva je znašala v procentih družbenega proizvoda:

	Obdobje 1971—1975	Obdobje 1976—1980
Jugoslavija	23,5	28,8
Razvita področja	21,1	26,3
Nezadostno razvita področja: (Kosovo)	32,2	37,8 60,2

¹⁷ Analize so opravljene v dipl. delu Borisa Hodnika, citirano delo str. 50—54 in v Ekonomski politiki, številka 1601, 6. 12. 1982, str. 23 in dalje:

V manj razvitih republikah in v AP Kosovo se učinek povečanih vlaganj odraža edino v povečanju vrednosti osnovnih sredstev družbenega gospodarstva na zaposlenega. Tudi po vrednosti opreme v industriji je slika ista. Seveda je taka slika opremljenosti predvsem rezultat specifične strukture gospodarstva in industrije manj razvitih območij, kjer so bistveno bolj zastopane kapitalno intenzivne panoge gospodarstva.

Učinkovitost osnovnih sredstev, merjena z razmerjem med družbenim produktom in osnovnimi sredstvi po nabavni vrednosti je bistveno manjša v manj razvitih območjih:

Družbeni produkt industrije/osnovna sredstva v letu 1980

Jugoslavija	0,375
BiH	0,295
Črna gora	0,256
Makedonija	0,329
Kosovo	0,260

Med vzroki za nezadostni in padajoči učinek investicij v manj razvitih območjih je tudi struktura izvora sredstev za investicije. Karakteristično je, da so v najmanj razvitih območjih tudi najmanjša lastna sredstva organizacij združenega dela za investicije:

Delež sredstev OZD v družbeno bruto gospodarskih investicijah v osnovna sredstva v %:

	Obdobje 1971—1975	Obdobje 1976—1980
Jugoslavija	42,5	46,9
Razvita področja	49,3	52,2
Nezadostno razvita področja od tega:	25,9	32,1
BiH	37,6	45,4
Črna gora	9,0	25,0
Makedonija	19,9	21,7
Kosovo	9,9	9,2

Kakor vidimo iz prikazane strukture, se povečuje delež lastnih sredstev OZD v gospodarskih investicijah na celotnem območju Jugoslavije, posebno pa je delež večji kot v prejšnjem petletnem obdobju v manj razvitih območjih, z izjemo v SAP Kosovo, kjer je delež lastnih sredstev še vedno le 9,2% vseh sredstev za gospodarske investicije na tem območju.

Problem slabše učinkovitosti investicij v manj razvitih republikah in SAP Kosovu ni le problem slednjih. Kljub temu, da so bile investicije glede na družbeni produkt znatno nad jugoslovanskim povprečjem, je rast družbenega produkta komaj sledila dinamiki rasti družbenega produkta v celotni državi. S tem se je posredno zmanjšala dinamika rasti celotnega gospodarstva. Ob tem naj omenimo, da je stalna težnja po zmanjšanju učinkovitosti investicij na vseh območjih države, da pa je učinkovitost investicij v manj razvitih republikah in SAP Kosovu za približno tretjino manjša od povprečja v vsej državi.

Sistem financiranja v obdobju družbenega plana Jugoslavije od leta 1981 do 1985

Sredstva sklada federacije se oblikujejo v tem planskem obdobju po stopnji 1,83 % družbenega proizvoda družbenega gospodarstva Jugoslavije, in sicer:

— 50 % z združevanjem dela in sredstev organizacij združenega dela iz vse države na dohodkovnih podlagah in na podlagi skupnih interesov

— 50 % iz obveznega posojila, ki ga vplačajo temeljne organizacije združenega dela, ki opravljajo gospodarsko dejavnost.

Iz skupnega zneska sredstev sklada federacije se najprej izloči 0,33 % družbenega proizvoda družbenega gospodarstva Jugoslavije kot posebna sredstva za spodbujanje hitrejšega razvoja SAP Kosovo. Sredstva sklada federacije, oblikovana po stopnji 1,50 % družbenega proizvoda družbenega gospodarstva Jugoslavije, bodo razdeljena posameznim manj razvitim območjem v naslednjih odstotkih: 34 % sredstev dobi SR Bosna in Hercegovina, 12 % SR Črna gora, 24 % SR Makedonija in 30 % SAP Kosovo.

V letih 1981—1985 naj bi bila dopolnilna sredstva iz proračuna federacije za financiranje družbenih služb v gospodarsko manj razvitih republikah in SAP Kosovu v višini 0,85 % družbenega proizvoda celotnega gospodarstva Jugoslavije, s tem da se odstotek izločanja vsako naslednje leto do leta 1985 zmanjšuje za 0,03 %, medtem ko ostane v SAP Kosovu odstotek 0,85 nespremenjen v vsem planskem obdobju.

Delež gospodarstva manj razvitih republik in SAP Kosovu pri delitvi kredita mednarodne banke za obnovo in razvoj in mednarodne korporacije za investicije znaša 80 %, po predhodni izločitvi 15 % skupnega zneska kreditov za SR Srbijo brez avtonomnih pokrajin.¹⁸

Razvoj programov in projektov, ki naj bi se realizirali z združevanjem sredstev sklada za razvoj manj razvitih republik in SAP Kosovu

V družbenem načrtu Jugoslavije za obdobje od 1981 do 1985 leta se je delež združevanja dela in sredstev sklada povečal na 50 %. V minulih dveh letih smo dosegli začetne rezultate, ne pa že tudi pričakovanih. Na podlagi dogovora o združevanju dela sredstev sklada je bilo v minulih dveh letih po podatkih gospodarske zbornice Jugoslavije sklenjenih 255 samoupravnih sporazumov s predračunsko vrednostjo 125 mlia dinarjev, od tega pa na združena sredstva sklada odpade skoraj 28 mlia dinarjev ali 22,1 %.¹⁹

¹⁸ Predlog dogovora o osnovama društvenog plana Jugoslavije o politici bržeg razvoja privredno nedovoljno razvitih republik i SAP Kosovu za period od 1981. do 1985. godine. Savezno izvršno veće, Beograd, 6. 12. 1980. godine, str. 12.

¹⁹ Regionalni vidik razvoja Jugoslavije, Izhodišča dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije. Komisija zveznih družbenih svetov za vprašanja gospodarske stabilizacije. Delo, Ljubljana, 20. 7. 1983, št. 166, priloga str. 5.

Doseženi rezultati sicer pomenijo precejšen uspeh, niso pa docela v skladu s planskimi predvidevanji.²⁰

Največ sporazumov so sklenili za programe v industriji — 182. Po razpoložljivih podatkih so s programi v okviru samoupravnih sporazumov predvideli ustanovitev delovnih mest za približno 35.500 ljudi, in sicer v Bosni in Hercegovini za 8.021, Črni gori za 2.432, Makedoniji za 12.784 in na Kosovu za 10.181 ljudi. Samo okoli 36 % sklenjenih samoupravnih sporazumov ima naravo dohodkovnega povezovanja, 49 % je sporazumov, ki temeljijo na posojilih, okoli 2 % jih temelji na mešanih oblikah združevanja, devet odstotkov pa jih ni mogoče opredeliti.

Vzroki za počasno združevanje dela in sredstev so predvsem: zapletene gospodarske razmere in nizka akumulativna sposobnost gospodarstva, pomanjkanje gospodarskih motivov in gospodarske prisile, poudarjena teritorializacija akumulacije, premajhna programska odprtost sistemov, zamude pri uvajanju spodbujevalnih ukrepov in olajšav za združevanje, obveznost, da je treba nezdruženi del sredstev konec leta avtomatično vplačati kot obvezno posojilo.²¹

Zagotavljanje sredstev in izpolnjevanje obveznosti SR Slovenije za pospeševanje razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo v obdobju 1981—1985

SR Slovenija je z zakonom o zagotavljanju sredstev in izpolnjevanju obveznosti SR Slovenije za pospeševanje razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo²² razporedila obveznost organizacij združenega dela na svojem območju do sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo v višini 1,83 % družbenega proizvoda združenega dela SR Slovenije. Pri določanju obveznosti organizacij združenega dela so upoštevane razvojne usmeritve in problemi, s katerimi se bo srečavalo gospodarstvo SR Slovenije v obdobju 1981—1985.

V dogovoru o temeljih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1981—1985²³ so v 113. členu poudarili:

Po posameznih gospodarsko manj razvitih območjih so sklenili naslednje število sporazumov:

	(predračunska vrednost v mia din)			
	Število sporazumov	Skupaj	Združena sredstva sklada	Odstotek celotnih sredstev sklada
Bosna in Hercegovina	98	68,9	11,2	16,3
Črna gora	13	6,7	1,3	19,4
Makedonija	108	25,7	5,9	23,0
Kosovo	36	24,0	9,3	38,8
Skupaj	255	125,3	27,7	22,1

²⁰ Regionalni vidik razvoja Jugoslavije, citirano d., str. 5:

Delež gospodarstva posameznih republik in avtonomnih pokrajin pri združevanju dela sredstev sklada z organizacijami iz drugih območij:

— združeno delo Bosne in Hercegovine gradi en objekt v Črni gori in tri na Kosovu (skupaj 4)

— Hrvaška: dva v Črni gori, šest v Makedoniji in osem na Kosovu (16)

(40) — Slovenija: 13 v Bosni in Hercegovini, 4 v Črni gori, 15 v Makedoniji in 8 na Kosovu

— Srbija (brez pokrajin): 4 v Bosni in Hercegovini, 4 v Črni gori, 5 v Makedoniji in 13 na Kosovu (26)

— Vojvodina: 18 v Bosni in Hercegovini, 2 v Črni gori, 15 v Makedoniji in 8 na Kosovu (40)

— z območja več SR ali SAP: 20 v Bosni in Hercegovini, 10 v Makedoniji in enega na Kosovu (31).

²¹ Regionalni vidik razvoja Jugoslavije, citirano delo, str. 6.

²² Uradni list SRS, št. 35/81.

²³ Uradni list SRS, št. 1—13/81.

»1. Udeleženci dogovora bodo pospeševali skupna vlaganja v drugih republikah in avtonomnih pokrajinah, še zlasti v gospodarsko manj razvitih, v geološke raziskave za pridobivanje nafte, plina, urana in premoga; proizvodnje energije v termoelektrarnah in hidroelektrarnah ter transport energije; rudnike premoga; primarno kmetijsko proizvodnjo; objekte skladiščenja kmetijskih pridelkov; pridobivanje in proizvodnjo rudnin, kovin, nekovin (železova ruda, baker, boksit, azbest, perlit, zlato), proizvodnjo bazne kemije; izvozno usmerjeno proizvodnjo; delovno intenzivno proizvodnjo in v skupna vlaganja v tujini z OZD iz drugih republik in avtonomnih pokrajin.

2. Za pospeševanje skupnih vlaganj na območju drugih republik in pokrajin bodo:

— Gospodarska zbornica Slovenije in medobčinske gospodarske zbornice v SR Sloveniji inicirale pripravo posameznih projektov ter nudile pomoč pri usklajevanju samoupravnih sporazumov;

— banke vzpodbujale vlaganja in sporazume med bankami za nudenje ugodnejših kreditnih pogojev za skupna vlaganja v druge republike in pokrajini pod tč. 1. in za vlaganja v manj razvite republike in avtonomno pokrajino Kosovo ter oblikovale bančne konzorcije;

— SR Slovenija zagotovila zmanjšanje davčne osnove, ko gre za skupna vlaganja iz sredstev, ki se všttevajo v stalna sredstva sklada federacije.

3. Udeleženci dogovora si bodo prizadevali, da bodo pri skupnih vlaganjih na območju drugih republik in pokrajin ter vlaganjih organizacij združenega dela iz drugih republik in pokrajin v Sloveniji uresničevana načela skupnega prihodka, skupnega dohodka in skupnega deviznega prihodka.

Zaradi oblikovanja komplementarne gospodarske strukture in delitve dela bodo udeleženci pospeševali usklajevanje proizvodnih programov v avtomobilski industriji, elektroniki itd. . . .«

Analiza dosedanjih izkušenj na področju združevanja dela in sredstev organizacij združenega dela iz Slovenije z organizacijami združenega dela iz gospodarsko nezadostno razvitih republik in SAP Kosovo

Hitrejši razvoj gospodarsko nezadostno razvitih republik in avtonomne pokrajine Kosovo je pomembna sestavina aktivnosti združenega dela in odgovornosti dejavnikov za uresničitev zastavljenih ciljev in nalog na tem področju.

Že v prejšnjem srednjeročnem obdobju so potekale aktivnosti organizacij združenega dela, splošnih združenj, gospodarske zbornice, bank in drugih organov in še zlasti izvršnega sveta skupščine SR Slovenije, ko je bila dana možnost neposrednega združevanja 20 % dela sredstev sklada federacije.

Toda v tem obdobju je bila vrsta ovir, med katerimi je poglobitna ta, da so nezadostno razvite republike in Kosovo sredstva že vnaprej plansko usmerile v svoje prioritete projekte. Zaradi tega je bilo v SR Sloveniji od možnih sredstev le 2,5 % usmerjenih v posamezne programe (Slovin, Lek).

Mnogo večje aktivnosti organizacij združenega dela, gospodarske zbornice Slovenije in drugih asociacij pa so nastajale v letu 1981—1982, ko so dane širše možnosti neposrednega povezovanja združenega dela in zlasti možnosti združevanja dela in sredstev na osnovah 50 % dela sredstev sklada federacije.

REZULTATI ZDRUŽEVANJA SREDSTEV 50 % DELA SKLADA FEDERACIJE ZA LETO 1981 IN 1982²⁴

Na podlagi široke aktivnosti organizacij združenega dela in drugih dejavnikov ter ugotovljenih skupnih interesov delovnih in drugih organizacij združenega dela za trajnejše in dolgoročneje povezovanje na jugoslovanskem prostoru in z uveljavljanjem novega sistema pospeševanja razvoja gospodarsko nezadostno razvitih republik in pokrajine Kosovo so organizacije združenega dela iz SR Slovenije v letu 1981 in 1982 sklenile samoupravne sporazume za naslednje število programov:

Obseg združenih sredstev na osnovi sklenjenih samoupravnih sporazumov v letu 1981 in 1982:

Leto	Število programov	Združena sredstva v programe	Obveznosti SRS (50 %)	% združenih sredstev glede na obveznosti SRS
1981	43	2286,7	2580,0	89
1982	37	1601,0	3524,2	45,5

Ta pregled kaže, da so bila predvidena sredstva 50 % dela sklada federacije za leto 1981 skoraj v celoti angažirana v posameznih programih, za leto 1982 pa manj kot polovica.

Obseg združevanja sredstev v programe z organizacijami združenega dela iz posameznih republik in pokrajine Kosovo je dokaj različen.²⁵ V letu 1981 so bila združena sredstva prek predvidene višine za vse republike razen za pokrajino Kosovo, kjer je bilo združeno le 58 % sredstev. Premalo angažirana sredstva za Kosovo so bila nakazana kot obvezno posojilo skladu federacije, s tem da je bilo s SAP Kosovo dogovorjeno, da se bodo v naslednjih letih ta sredstva poračunala prek 50 %, če bodo za to združevanje dogovorjeni ustrezni programi. Preveč angažirana sredstva pa se poračunajo v naslednjem letu.

V letu 1982 je bilo največ samoupravnih sporazumov sklenjenih za združevanje dela in sredstev v programe z organizacijami združenega dela iz Bosne in Hercegovine, zato so tudi predvidena sredstva za to leto v celoti angažirana v programih.

Na osnovi sklenjenih sporazumov v letih 1981 in 1982 je bilo v programe za leto 1982 usmerjenih okoli 45 % predvidenih sredstev. Od tega je za Bosno in

²⁴ Rezultati dosedanjega sodelovanja združenega dela SR Slovenije in manj razvitih republik in AP so povzeti iz »Informacije o združevanju dela in sredstev organizacij združenega dela iz Slovenije z organizacijami združenega dela iz gospodarsko nezadostno razvitih republik in SAP Kosovo«, ki jo je izdelala gospodarska zbornica Slovenije, Služba za sodelovanje z republikami in pokrajinama in Služba za samoupravljanje. Priloga Poročevalca skupščine SR Slovenije in skupščine SFR Jugoslavije za delegacije in delegate, Ljubljana, 15. 3. 1983, letnik IX, priloga III, ESA-235, str. 22—30.

²⁵ Združevanje sredstev v letu 1981 in 1982:

V republike oziroma pokrajini	(v mio din)							
	Število programov		Združena sredstva v programe		Obveznost SRS (50 %)		% združenih sredstev glede na obveznosti SRS	
	1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982
BiH	18	23	864,7	1149,5	719,8	967,8	120	118,6
Črna gora	4	5	266,7	85,0	255,4	343,5	104	24,5
Makedonija	14	4	527,4	303,2	505,7	679,8	104	45,0
Kosovo	7	5	627,8	63,3	1099,1	1533,1	58	4,1
Skupaj	43	37	2286,7	1601,0	2580,0	3524,2	89	45,5

Hercegovino združeno 18 % več sredstev, kot znaša obveznost za to leto. Ta presežek bo poračunan v letu 1983. Za Črno goro so v letu 1982 angažirana le sredstva po programih iz leta 1981, programi pa, za katere so bili samoupravni sporazumi sklenjeni v letu 1982, bodo angažirali sredstva v letu 1983. Za Makedonijo je bilo v programih za leto 1982 združenih le 45 % predvidenih sredstev. V programe za Kosovo je bilo za leto 1982 združenih le 4,1 % predvidenih sredstev. To pomeni, da bodo skoraj celotna sredstva, namenjena za združevanje v programe, nakazana kot obvezno posojilo. Tako v letu 1981 kot tudi v letu 1982 je bilo vloženih veliko naporov pri iskanju programov za skupna vlaganja, toda žal iz različnih vzrokov premalo uspešno.²⁶

PREGLED O ZDRUŽEVANJU SREDSTEV 50 % DELA SKLADA FEDERACIJE
GLEDE NA PROIZVODNE IN DRUGE POSLOVNE PODLAGE

V letu 1981 in 1982 je združeno delo vlagalo sredstva sklada federacije po naslednjih interesih:

Poslovni interes	Število programov za					%
	BiH	Črna g.	Maked.	Kosovo	skupaj	
Trajno dobavo surovin	11	2	6	7	26	32,5
Trajno dobavo blaga	14	1	3	1	19	23,6
Dobavo delov in sklopov	4		5		9	11,3
Devizni interes						
Skupni izvoz	9	2	4	4	19	23,6
Ostalo	3	4	0	0	7	9,0
Skupaj	41	9	18	12	80	100,0

Pregled kaže, da je ena tretjina programov sklenjenih zaradi dolgoročne in trajnejše oskrbe s surovinami in repromaterialom za proizvodnjo, seveda različno po republikah. Če k temu prištejemo še programe za dolgoročno dobavo delov in sklopov, pomeni, da je 44 % vseh vlaganj namenjenih za dolgoročno povezanost industrije in za skupno nastopanje na enotnem trgu. Pri tem je še zlasti pomembno, da se s povezovanjem proizvodnje prenaša tudi tehnološko in drugo znanje kot močan faktor nadaljnjega razvoja.

V letih 1981 in 1982 je bilo od 80 programov dogovorjenih 19 za skupni izvoz, oziroma so bili programi dogovorjeni glede na devizni interes. Dosedanji dogovori za skupni izvoz izhajajo iz potrebe po zagotavljanju deviz za plačila uvožene opreme in potrebnega repromateriala iz uvoza. Sklenjena sta dva samoupravna sporazuma s področja turizma, kjer se sredstva združujejo v programe na osnovi deviznega interesa. V letu 1982 in dalje se dogovori za skupna vlaganja vse bolj nanašajo na programe proizvodnje za skupni izvoz.

PREGLED O ZDRUŽEVANJU SREDSTEV PO POSAMEZNIH DEJAVNOSTIH
V LETIH 1981 IN 1982

V letih 1981 in 1982 so bila sredstva 50 % dela sklada federacije združena v programe naslednjih dejavnosti:

Dejavnost	Število programov za:					%
	BiH	Črna g.	Maked.	Kosovo	skupaj	
Kmetijska in živilska industr.	8	1	3	3	15	19
Metalurgija	3		1		4	5
Kovinska in elektro ind.	11	3	11	5	30	37,5
Tekstilna industrija	5		2		7	8,5
Lesna in papirna industrija	2	2			4	5
Kemična industrija	3		1	4	8	10
Industrija gradb. materiala	7	1			8	10
Turizem in trgovina	2	2			4	5,8
Skupaj	41	9	18	12	80	100,0

²⁶ Vzroke natančno analizirajo na posameznih primerih v Informaciji o združevanju dela in sredstev..., citirano delo, str. 23, 24.

Pregled kaže, da je največ programov združenih sredstev nastalo na področju kovinske in elektroindustrije v vseh republikah in pokrajini Kosovo.

PREGLED O ZDRUŽEVANJU SREDSTEV V NOVE ZMOGLJIVOSTI IN MODERNIZACIJO OBSTOJEČIH

V letih 1981 in 1982 so bila sredstva združena v naslednje zmogljivosti:

Zmogljivosti	Število programov za:					
	BIH	Črna g.	Maked.	Kosovo	skupaj	%
Izgradnja novih obratov	35	6	11	11	63	78
Modernizacija obstoječih	6	3	7	1	17	22
Skupaj	41	9	18	12	80	100

Pregled kaže, da je 78 % vlaganj v izgradnjo novih obratov in le 22 % v modernizacijo in rekonstrukcijo obstoječih obratov. To je z ene strani neugodna struktura investicij, ker se mnogo sredstev vlaga v objekte in zato manj v opremo, z druge strani pa je želja organizacij združenega dela iz teh republik in SAP Kosovo, da se vlaga v nove, delovno intenzivne obrate, ki naj bi omogočili hitrejšo zaposlovanje delavcev.

ZDRUŽEVANJE DRUGIH POSLOVNIH SREDSTEV ORGANIZACIJ ZDRUŽENEGA DELA IZ SLOVENIJE POLEG SREDSTEV 50 % DELA SKLADA FEDERACIJE

V letih 1981 in 1982 so organizacije združenega dela iz Slovenije združile poleg sredstev 50 % dela sklada federacije tudi del drugih poslovnih sredstev skladno z interesi in zahtevami, ki so bili izraženi pri sklepanju samoupravnih sporazumov za posamezne programe. Obseg drugih poslovnih sredstev, združenih v programe v letih 1981 in 1982, kaže naslednji pregled:

Republika in pokrajina	Investic. vrednost	Sredstva 50 % dela sklada fed.	Druga posl. sred.	V procentih	
				Sklad feder.	posl. sred.
BIH	18213,2	3501,0	820,8	18,2	4,3
Črna gora	1967,5	750,8	99,1	38,0	5,1
Makedonija	5683,2	1063,3	12,5	18,8	0,2
Kosovo	14792,6	3301,7	270,7	22,5	1,9
Skupaj	41656,5	8616,8	1213,1	20,5	2,9

Pregled kaže, da se skoraj 3 % poslovnih sredstev sovlagateljev dodajajo k financiranju posameznih programov ali 14 % vrednosti sredstev 50 % dela sklada federacije. To daje novo kvaliteto združevanju dela in sredstev za hitrejši razvoj gospodarsko nezadostno razvitih republik in pokrajine Kosovo.

OBSEG ZAPOSLOVANJA NOVIH DELAVCEV OB REALIZACIJI PROGRAMOV SKUPNIH VLAGANJ

Investicijski programi, za katere so bili sprejeti programi in samoupravni sporazumi v letih 1981 in 1982 predvidevajo sledeče povečanje zaposlenih:

Republika oz. pokrajina	Programi za leto			
	1981	1982	Skupaj	%
Bosna in Hercegovina	1830	1300	3130	31,0
Črna gora	720	240	960	9,5
Makedonija	1212	340	1552	15,4
Kosovo	1740	2686	4426	44,1
Skupaj	5502	4566	10068	100,0

Realizacija navedenih programov bo znatno prispevala k povečanju zaposlovanja, ki je zlasti pereče v SAP Kosovo. Sedanji postopki pri sprejemanju in odo-

bravanju programov so predolgi, so poudarili v zaključku analize rezultatov združevanja dela in sredstev organizacij združenega dela iz Slovenije z organizacijami združenega dela iz gospodarsko nezadostno razvitih republik in SAP Kosovo ter dodali še naslednje ugotovitve: V bankah gospodarsko nerazvitih republik in Kosova, ki so pooblaščenec za evidenco in plasma sredstev sklada federacije, nimajo ti programi, ki znatno povečujejo zaposlenost, nobene prednosti pri zapiranju finančnih konstrukcij. Nasprotno, zaradi splošne nelikvidnosti bank, ta sredstva banke uporabljajo za financiranje drugih njihovih prioritarnih programov. To povzroča odlaganje programov z vsemi negativnimi posledicami in ustvarja nezaupanje pri združevalcih sredstev in investitorjih, ki kljub sprejetemu samoupravnemu sporazumu in soglasju na program, ne morejo začeti z realizacijo projekta.²⁷

Poleg teh so se pri samoupravnemu sporazumevanju organizacij združenega dela iz Slovenije z organizacijami združenega dela iz gospodarske nezadostno razvitih republik in SAP Kosovo o združevanju sredstev 50 % dela Sklada federacije, pokazali v letih 1981 in 1982 zlasti naslednji problemi in težave: v skladnosti programov in vlogi organizacij združenega dela glede na sprejete razvojne kriterije in usmeritve gospodarsko nezadostno razvitih republik in pokrajine Kosovo; v zagotavljanju dopolnilnih virov financiranja dinarskega in deviznega dela sredstev za posamezne programe; glede koncentracije sredstev sklada federacije v združenih bankah gospodarsko nezadostno razvitih republik in pokrajine Kosovo; glede informiranja organizacij združenega dela o možnostih in pogojih vlaganj v gospodarsko nezadostno razvitih republikah in pokrajini Kosovo; glede administrativnih in drugih postopkov za realizacijo posameznih programov ter glede kadrov, potrebnih za uspešno realizacijo programov.²⁸

Rezultati dosedanjega gospodarskega povezovanja na gospodarski razvoj manj razvitih območij Jugoslavije

DINAMIKA RASTI

V letih 1947 do 1981 se je družbeni produkt Jugoslavije povečal za sedemkrat.²⁹

a) Industrijska proizvodnja:

Odločilno vlogo v naglem gospodarskem razvoju je imel razvoj industrije. Industrijska proizvodnja se je povečala za osemnajstkrat, kar je najbolj nagla rast med vsemi gospodarskimi dejavnostmi. Naglajšo rast od jugoslovanskega povprečja so dosegli v industriji naslednjih manj razvitih republik: Črne gore, Makedonije, Bosne in Hercegovine in avtonomne pokrajine Kosova.

b) Kmetijska proizvodnja:

Od leta 1948 do 1981 se je povečala 2,3 krat. Naglajšo rast so med manj razvitimi republikami in pokrajinami dosegli Črna gora, Makedonija in Kosovo, Bosna in Hercegovina je bila na ravni države.

c) Investicije:

Od leta 1953 do 1980 so se naložbe v osnovna sredstva povprečno povečale za 7,6 % na leto. Pri tem je rast zaostajala za povprečjem v Bosni in Hercegovini, na Kosovu pa so investicije presegale povprečno dinamiko. V vsem razdobju od leta 1952 do 1980 je delež sredstev za investicije znašal 23 % družbenega pro-

²⁷ Informacija o združevanju dela in sredstev ..., citirano delo, str. 26.

²⁸ Informacija o združevanju dela in sredstev ..., citirano delo, str. 28—29.

²⁹ Regionalni vidik razvoja Jugoslavije, citirano delo str. 2, 3 in 4, Delovna skupina za izdelavo dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije je poglavja Dinamika rasti in Strukturne spremembe izdelala na podlagi podatkov uradne statistike, na temelju elaboratov zveznega zavoda za družbeno planiranje in gradiva podskupine.

izvoda celotnega gospodarstva. Precej večji delež je bil na manj razvitih območjih: v Črni gori 52 %, na Kosovu 51 %, v Makedoniji 40 % in v Bosni in Hercegovini 37 %.

Tako velik delež investicij pri družbenem proizvodnem sektorju manj razvitih republik in pokrajine Kosovo opozarja na to, da vlaganja v investicije niso pritekala samo iz njihove lastne proizvodnje, temveč se je del akumulacije solidarnostno povečeval s sredstvi iz drugih republik in pokrajin, da bi se pospešil razvoj manj razvitih republik in SAP Kosovo, zagotovljen pa je bil tudi večji delež pri črpanju posojil mednarodne banke za obnovo in razvoj in drugih kreditov iz tujine.

d) Osnovna sredstva in tehnična opremljenost dela:

Velika vlaganja so pomagala okrepiti in razširiti materialno-tehnične temelje proizvodnje v družbenem sektorju. Osnovna sredstva so se od leta 1952 do 1980 povečala za 8,8 krat; pri tem pa so se nagleje od povprečja povečevala v manj razvitih območjih: v Črni gori, na Kosovu, v Makedoniji in v Bosni in Hercegovini.

Tehnična opremljenost dela se je povečala za več kot dvakrat. Po zadnjih podatkih (iz leta 1977) je znašal delež avtomatiziranih proizvodno-transportnih kombinatov pri vseh napravah in orodjih za delo okoli 42 %, največ v gospodarsko manj razvitih krajih: na Kosovu 56 %, v Makedoniji ter Bosni in Hercegovini 55 % in v Črni gori 45 %.

e) Število delavcev, zaposlenih v družbenem sektorju:

Od leta 1952 do 1981 je naraslo za 3,5-krat. Nagleje so se zaposlovali na Kosovu: za 4,9-krat hitreje, v Makedoniji 4,9-krat, v Črni gori 4,4-krat. Močno se je izboljšala kvalifikacijska struktura zaposlenih, tako da je znašal delež strokovnih delavcev pri skupnem številu zaposlenih približno 63 % (stanje leta 1978). V vseh gospodarsko manj razvitih republikah in na Kosovu je kvalifikacijska struktura zaposlenih ugodnejša od povprečja države, razen v Bosni in Hercegovini, kjer je skoraj taka kot je povprečje.

STRUKTURNE SPREMEMBE

Gospodarska struktura se je močno spremenila. Družbeni sektor je postal nosilec celotnega razvoja. Njegov delež v družbenem proizvodnem sektorju se je povečal z 69,5 % v letu 1952 na 86,2 % v letu 1981. V gospodarsko manj razvitih republikah je njegov delež približno enak povprečju, na Kosovu pa znaša 79,3 %. V gospodarski strukturi osnovnih skladov družbenega gospodarstva je prišlo do pomembnih sprememb na vseh področjih. V vseh republikah in avtonomnih pokrajinah ima največji delež osnovnih sredstev industrija.

a) Razmerje med industrijo in kmetijstvom:

V vseh republikah in obeh pokrajinah je industrija postala vodilna gospodarska dejavnost. Delež industrije v družbenem proizvodnem sektorju države se je povečal z 18,2 % v letu 1947 na 40,1 % v letu 1981, delež kmetijstva pa se je v istem obdobju zmanjšal z 39,2 % na 13,6 %. Izmed manj razvitih območij je delež industrije v družbenem proizvodnem sektorju najmanjši v Črni gori 31,4 %, največji pa v Bosni in Hercegovini 45,7 %. Delež kmetijstva v družbenem proizvodnem sektorju pa je največji na Kosovu 20,9 % in v Makedoniji 16,6 %.

b) Struktura industrije:

Za spremembe v industrijski strukturi je značilno povečanje deleža energetike, metalurgije, strojogradnje in kemične industrije ter zmanjšanje deleža rudarstva in predelovalnih panog. Tudi v industrijski strukturi manj razvitih republik in Kosova je prišlo do velikih sprememb. Predvsem se je občutno zmanjšal delež rudarstva, povečal pa se je delež energetike, metalurgije, strojogradnje in predelovalnih panog. V vseh republikah in avtonomnih pokrajinah so zastopane vse

industrijske panoge. Delež energetsko-surovinskih panog je v gospodarsko manj razvitih republikah in na Kosovu precej večji od povprečnega deleža teh panog v osnovnih sredstvih jugoslovanskega gospodarstva.

c) Struktura zaposlenih:

V obdobju od 1952 do 1981 leta se je pomembno spremenila struktura zaposlenih po dejavnostih. V obravnavanem obdobju se je število zaposlenih v industriji povečalo za štirikrat. Delež delavcev v industriji v celotnem številu zaposlenih v družbenem sektorju se je povečal z 32,4 % na 37,6 %. Če primerjamo manj razvita območja: v Bosni in Hercegovini z 31,7 % na 40 %, v Črni gori s 16,7 % na 28,1 %, v Makedoniji z 22,2 % na 36,9 % in na Kosovu z 31,6 % na 33,5 %.

d) Delovno sposobno in aktivno prebivalstvo:

Še zlasti pomembno je povečanje števila delovno sposobnega prebivalstva s 60 % v letu 1948 na 63 % v letu 1981. Na Kosovu pa znaša 52 % spričo izrazito mlade populacije (41,4 % mlajših od 15 let).

Delež aktivnega prebivalstva v celotnem prebivalstvu kaže tendence zmanjševanja tako v celotni državi — z 49 % v letu 1949 na 43,4 % v letu 1981 — kot v vseh republikah in avtonomnih pokrajinah, kar je predvsem posledica dejstva, da čedalje več mladine hodi v srednje in visoke šole in da se je povečalo število upokojencev in starejših ljudi v strukturi prebivalstva. V primerjavi z jugoslovanskim povprečjem je splošna stopnja aktivnega prebivalstva nekoliko nižja v gospodarsko manj razvitih republikah in najnižja na Kosovu (22,6 %).

Največjo in najpomembnejšo spremembo v družbeno-gospodarski strukturi prebivalstva pomeni povečanje deleža delavcev v družbenem sektorju v celotnem številu aktivnega prebivalstva — s 23 % v letu 1953 na okoli 62 % v letu 1981, na Kosovu je ta delež v letu 1981 znašal 52 %.

Dinamični gospodarski razvoj in spremembe v gospodarski strukturi so v vseh republikah in obeh avtonomnih pokrajinah sprožili hitro deagrarizacijo prebivalstva. Občutno se je zmanjšal delež kmetijskega prebivalstva v celotnem prebivalstvu Jugoslavije: z okoli 67 % v letu 1948 na okoli 20 % v letu 1981. Največ kmetijskega prebivalstva na manj razvitih območjih je na Kosovu 25 %. Gospodarsko manj razvite republike so se občutno približale jugoslovanskemu povprečju ali pa imajo manjši delež kmetijskega prebivalstva.

e) Spremembe v izobrazbeni ravni prebivalstva:

Najintenzivnejše so bile te spremembe na manj razvitih območjih. V obdobju 1952—1980 se je v Jugoslaviji povečalo število učencev srednjih šol za 4,2-krat, na manj razvitih območjih pa za 8,5-krat. Delež prebivalstva s srednjo, višjo in visoko izobrazbo v celotnem številu prebivalstva je leta 1981 v državi kot celoti znašal 31,1 %, v manj razvitih območjih pa od 20,6 % na Kosovu do 34,5 % v Črni gori.

NEKATERI KAZALCI O RAZVOJU REPUBLIK IN AVTONOMNIH POKRAJIN

Podatki o razvoju proizvodjalnih sil, o strukturnih spremembah in zvišanju življenjske ravni kažejo, da smo v minulem obdobju dosegli pomembne rezultate v celotnem in gospodarskem razvoju, pri zagotavljanju gospodarske enakopravnosti republik in avtonomnih pokrajin in izenačevanju življenjskih in delovnih razmer delovnih ljudi. To kažejo tudi kazalci o relativnih razmerjih med ravnijo razvitosti proizvodjalnih sil — izkazani z osnovnimi sredstvi gospodarstva na delavca in stop-

njo zaposlenosti aktivnega prebivalstva in rezultati delovanja proizvodnih sil, ki se sintetično izražajo v ustvarjenem družbenem proizvodu na prebivalca.³⁰

a) Vrednost osnovnih sredstev družbenega gospodarstva na delavca (opremljenost dela):

Razpoložljivi podatki kažejo, da so se zmanjšale razlike med gospodarsko manj razvitimi in drugimi območji. Bosna in Hercegovina ter Kosovo, pa tudi Črna gora, so bili leta 1980 na ravni, oziroma nad jugoslovanskim povprečjem, edino Makedonija je zaostajala za približno 20%. To je posledica večjih vlaganj v osnovna sredstva v teh območjih pa tudi strukture vlaganj (z največjim deležem kapitalno intenzivnih panog in cest).

b) Podatki, s katerimi izražamo stopnjo zaposlenosti delovno sposobnega prebivalstva — število zaposlenih v družbenem sektorju glede na delovno sposobno prebivalstvo — kažejo, da so razlike velike in da so bili leta 1980 pod jugoslovanskim povprečjem izmed nerazvitih območij Bosna in Hercegovina s 75,8%, Črna gora s 87%, Makedonija z 89,9% in Kosovo z 51,8%.

Te razlike so zvečina odraz razlik v gospodarski strukturi in demografskih posebnostih posameznih republik in avtonomnih pokrajin.

c) Družbeni proizvod na prebivalca kaže, da so se razlike glede na jugoslovansko povprečje povečale v Bosni in Hercegovini, Makedoniji in na Kosovu, zmanjšale pa so se v Črni gori. To je hkrati posledica delovanja več dejavnikov, še zlasti gospodarske strukture, demografskih posebnosti teh območij, posebno na Kosovu, učinkovitosti gospodarjenja in položaja v primarni delitvi.

Sklep

Jugoslavija in vse republike in pokrajini so v povojnem razdobju dosegle pomembne uspehe v razvoju na vseh področjih družbenega življenja.

Posebno velike spremembe v razvoju so dosegle gospodarsko manj razvite republike in avtonomna pokrajina Kosovo, za kar gre zasluga njihovim lastnim prizadevanjem kot tudi stimulativnim ukrepom vse družbene skupnosti, v tem okviru pa je vsekakor največjega pomena gospodarsko povezovanje združenega dela razvitejših republik in SAP Vojvodine z manj razvitimi republikami in SAP Kosovo. Vzajemnost in solidarnost vseh narodov in narodnosti Jugoslavije je v ekonomskem pogledu podlaga in skupni interes vsega združenega dela za zagotavljanje nemotenega poteka reprodukcije in za odpravljanje neskladij v reprodukcijskem procesu. Ekonomska povezanost pa ne pomeni le integracije kapitala, ampak tudi prenos znanja in kadrov. Rezultati gospodarskega povezovanja razvi-

³⁰ Dokument: Regionalni vidik razvoja Jugoslavije, citirano delo, str. 4:

	Osnovna sredstva gospod. na delavca		Število zaposlenih v družbenem sektorju na 100 delovno sposobnih prebivalcev		Družbeni proizvod na prebiv. (tekoče cene — čiste dejavnosti)	
	1952	1980	1952	1980	1952	1980
Jugoslavija	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bosna in Herceg.	82,0	100,0	99,4	75,8	82,0	69,2
Črna gora	46,0	137,0	80,7	87,0	59,0	80,8
Hrvatska	101,0	106,0	114,3	116,5	113,9	128,2
Makedonija	69,0	81,0	76,4	89,8	69,4	64,6
Slovenija	122,0	119,0	172,7	165,5	186,7	182,5
Srbija	106,0	90,0	82,0	93,0	88,8	91,5
brez AP	112,0	86,0	82,6	99,0	92,2	94,7
Kosovo	89,0	101,0	52,2	51,8	53,2	33,7
Vojvodina	95,0	99,0	90,7	103,8	97,1	127,4

tejših z manj razvitimi območji Jugoslavije se ne kažejo le v izboljšanju materialne osnove dela na teh področjih, temveč na vseh področjih družbenega življenja, omogočajo boljše sporazumevanje in izmenjavo izkušenj na vseh področjih dela in življenja.

Poleg uspehov, ki smo jih dosegli na področju gospodarskega povezovanja, pa je potrebno omeniti tudi nekatere probleme oziroma pomanjkljivosti, ki so se pojavile na tem področju in ki jih je treba za doseganje čim boljših rezultatov v prihodnosti tudi rešiti.

Kljub prizadevanjem, da bi v celotnem povojnem obdobju kvalitativno obogatili gospodarsko povezovanje razvitih republik in SAP Vojvodine z manj razvitimi republikami in SAP Kosovo, nismo v celoti izpolnili nalog, ki smo si jih zastavljali v posameznih planskih obdobjih. Predvsem naj tu omenimo problem sredstev, ki naj bi jih organizacije združenega dela na samoupravni podlagi združile in skupaj vložile v razvojne programe v nerazvitih republikah in SAP Kosovo. Ta sredstva bi morala po družbenem planu Jugoslavije za razdobje 1976—1980 znašati 20 % vseh stalnih sredstev sklada. V tem obdobju pa se je od predvidenih sredstev za to obliko, ki je sicer ekonomsko bolj utemeljena kot alokacija sredstev preko sklada, realiziralo le simboličnih 0,5 % sredstev.³¹ Spremembe na tem področju lahko opazimo šele v zadnjih dveh letih, v katerih smo začeli dosegati prve rezultate, ki pa so deloma še pod planskimi predvidevanji za obdobje 1976—1980 (v Bosni in Hercegovini ter Črni gori), čeprav se realizirajo že v planskem obdobju 1981—1985, v katerem pa smo si zastavili za nalogo 50 % združevanje dela in sredstev sklada federacije. Prav zaradi tega se je počasi razvijal tudi prenos znanja ter tehnično tehnoloških in organizacijskih izkušenj iz razvitih v manj razvita območja.

Na področju združevanja dela in sredstev naj omenimo še vidik, ki pa ni nepomemben. Udeleženci teh sporazumov naj bi si prizadevali, da bodo ti sporazumi temeljili na dohodkovni podlagi; do sedaj pa lahko opazimo, da ima le 36 % vseh sklenjenih samoupravnih sporazumov značaj dohodkovnega povezovanja.

V nadaljnjem razvoju manj razvitih republik in SAP Kosovo je treba večjo pozornost posvetiti reševanju še drugih pomembnih problemov, na katere smo že v tekstu opozorili z opravljenimi analizami. Velik problem je zmanjševanje učinkovitosti gospodarskih investicij kot pogoj za realizacijo predvidene politike hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih območij Jugoslavije. Potrebno je vsaj zaustaviti padanje učinkovitosti investicij, ki jih z izjemo Črne gore beležimo v vseh republikah in avtonomnih pokrajinah, še posebej pa v manj razvitih republikah in SAP Kosovo v celotnem obdobju po letu 1975.

Ohraniti je treba trend rasti udeležbe sredstev posamezne organizacije združenega dela v družbenih bruto gospodarskih investicijah. Po letu 1975 se je delež lastnih sredstev organizacij združenega dela v gospodarskih investicijah bistveno povečal v vseh republikah in avtonomnih pokrajinah, z izjemo lastnih sredstev organizacij združenega dela na Kosovu, ki so padla za 0,7 % v celotnih gospodarskih investicijah na tem območju.

Pomemben faktor, ki omejuje razvoj, je premajhna akumulacijska in reprodukcijska sposobnost manj razvitih republik in SAP Kosovo. Prizadevati si je treba za vse večjo akumulacijsko in reprodukcijsko sposobnost gospodarstva v manj razvitih republikah in SAP Kosovo in zmanjševanje izgub, ki so nedvomno tudi posledica slabe učinkovitosti gospodarjenja. Posebno razmerje izgub glede na dohodek in njihov znesek na delavca kažeta na zelo neugoden položaj na Kosovu pa tudi v Črni gori in v Makedoniji.

Na probleme, ki so nastali, pa je vplivala tudi struktura investicij. Za strukturo investicij v manj razvitih republikah in SAP Kosovo je značilno, da so v njih bolj

³¹ Ekonomska politika, št. 1601, 6. 12. 1982, str. 24.

kot v državnem povprečju zastopane dejavnosti, za katere so potrebna velika vlaganja in daljši čas izgradnje, obenem pa tudi večje težave v začetnem obdobju obratovanja. To so predvsem surovinske in ostale reprodukcijske veje. Taka struktura vlaganja je spričo porasta cen vplivala na občutno povečanje predračunske vrednosti investicij, na podaljšanje rokov izgradnje in s tem na nujnost angažiranja dodatnih finančnih sredstev.

Summary

ECONOMIC INTEGRATION AS THE BASIC CONTRIBUTION OF THE MORE DEVELOPED AREAS OF YUGOSLAVIA TO THE PROGRESS OF THE LESS DEVELOPED ONES WITH SPECIAL REFERENCE TO THE SOCIALIST REPUBLIC OF SLOVENIA — PRINCIPALLY THOSE ASPECTS WHICH CONCERN INTER-NATIONALITY RELATIONSHIPS

Territorial differences in the level of economic development between the republics and autonomous provinces of Yugoslavia, handed down largely as the inheritance of their respective historical development, have dictated to the socialist self-managing society the task of stimulating a faster development of the economically less developed areas, whereby the differences should be lessened between the more and the less developed republics and autonomous provinces of Yugoslavia. It is by way of a faster development of economically underdeveloped republics and provinces that the conditions are created for undertaking an overall material and social progress of the entire country; similarly, it is through this faster development that the economic equality of the nations and nationalities of Yugoslavia is made real as one of the factors of their national equality. The tasks and goals of the system for promoting the progress of the less developed regions are broadly defined by the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Since the level of socio-economic development results from a conglomeration of diverse factors, it is measured by using indicators coming from a variety of fields of social and economic environment.

Socioeconomic development and the lessening of regional disparities between the republics and autonomous provinces of Yugoslavia have constituted the two basic goals of our economic policy throughout the postwar period. Basic sociopolitical stipulations concerning the politics of faster development of the less developed areas have been integrated into the Program of the League of Communists of Yugoslavia, into all the constitutions promulgated in Yugoslavia, and into the documents and resolutions adopted by all the Congresses that the Communist Party of Yugoslavia and, later, the League of Communists of Yugoslavia have held so far. These stipulations represent the basis of the policy of agreement defined in the development plans of Yugoslavia and in the plans adopted by the socialist republics and the organizations of associated labor. Toward the end of the 1950s, at least minimum possibilities were created of solving the problem of the development of less developed areas in a more integrated manner. Thus it was in the Yugoslav Social Development Plan for the period 1957—1961 that this question was dealt with for the first time in the history of our planning. In this way was asserted the component of the development of the less developed republics and of the Socialist Autonomous Province of Kosovo in the framework of the development planning of the entire Yugoslav economy on the basis of centralized decisions on the arrangement and even the structure of investments, at least in terms of constructions for which resources were provided out of centralized funds established at the level of the Federation.

The most significant measure to have been adopted in that period was the system of guaranteed investments providing for the development of the less developed republics and of the Socialist Autonomous Province (hereafter SAP) of Kosovo, conceived as a rounded and integrated program for the building of a fixed number of constructions in the areas concerned. The most significant qualitative change introduced into the Social Plan for the development of Yugoslav economy covering the period 1961—1965, was the establishment of the Federal Fund for Financing Accelerated Development in the Less Developed Republics and in the SAP Kosovo. As early as the period 1966—1970 this Fund became the mainstay of financial interventions in the insufficiently developed republics and in the SAP Kosovo. The Plan for the period 1966—1970 brought into being yet another basically new feature by providing a special set of measures for the development of Kosovo. This was an important innovation that contrasted with the preceding system of intervention which was applied uniformly to the whole area. The statutes passed in the years 1971—1975 reflected the changes in the socioeconomic system which were synthesized by the Constitution of 1974; these changes basically consisted in the decentralization of resources, rights, and duties of the Federation and of the sociopolitical communities at a lower level of decision-making, in the strengthening of self-management rights of producers, and in the

perfection of the instruments for accelerating the development of the less developed republics and of the SAP Kosovo. A newly introduced element was the liability to repay the credits to the entire socially-owned economy that had invested in the acceleration of the development of the less developed republics and of the SAP Kosovo. This repayment was to be done directly. External funds too were increasingly important. The Development Plan for the period 1976—1980 introduced yet another important novelty into fixed assets of the Fund, namely the resources which organizations of associated labor pooled and jointly invested, in accordance with self-management principles, in the development programs for the less developed republics and the SAP Kosovo; in the period concerned, these resources equaled 20 per cent of total fixed assets. For 1981—1985 the resources of the Federal Fund amount to 1.83 per cent of the social product generated by the social economy of Yugoslavia, of which share 50 per cent derive from the pooling of labor and resources by the organizations of associated labor throughout the country and on the basis of income and joint interests. The other 50 per cent of the resources come from the compulsory loan paid over by those basic organizations of associated labor which perform economic activities. In the Development Plan of Yugoslavia covering the years 1981—1985, the share of the pooling of labor and resources of the Fund has increased to 50 per cent. The results yielded in the past two years are of an incipient nature; they are here but have not yet lived up to our expectations. On the basis of the compact to pool labor and resources of the Fund, 255 self-management agreements were concluded in the past two years, according to the data furnished by the Chamber of Economy of Yugoslavia. The estimated value of these agreements was 125 billion dinars, of which the pooled resources of the Fund accounted for almost 28 billion dinars, i. e. 22.1 per cent out of the total. The survey of the results hitherto obtained does indicate a considerable success, yet the projected level has not yet been wholly achieved.

The extent of the resources pooled on the basis of self-management agreements concluded between the Slovene organizations of associated labor and their counterparts from the less developed republics and SAP Kosovo in 1981 and 1982, indicates that in 1981 the projected resources representing 50 per cent of the Federal Fund were almost fully tied up in individual programs, whereas in 1982 this was true of less than a half of these resources. One-third of the programs were concluded for the sake of long-term and more durable supplies of raw materials and production materials. The largest number of programs making use of pooled resources were realized in the fields of metal and electrical industries. In 1981 and 1982, 78 per cent of the relevant funds were invested in the construction of new plants and only 22 per cent in the modernization and reconstruction of the existing plants. The realization of programs will improve significantly the unemployment rate.

The development of the forces of production, structural changes, and higher standard of living reached, point to the fact that the past period witnessed important results achieved in the overall as well as economic development, in asserting economic equality of the republics and autonomous provinces, and in leveling out the differences in conditions of living and working between individual workers. This fact is further borne out by the indicators showing relative relations between the level of development of productive forces — demonstrated by means of capital assets of the economy per worker and by the employment level of active population — and the results deriving from the operation of productive forces, which are expressed synthetically in the average per capita social product attained.

The postwar period has witnessed successful results achieved in all the spheres of social life and their development; this applies to both Yugoslavia as a whole and the individual republics and provinces. Particularly sizable developmental changes have been conspicuous in the economically less developed republics and in the SAP Kosovo, which fact has resulted from their own creditable efforts as well as from the stimulative measures taken by the entire social community. In this context the most significant factor appears to be the economic linkage of the associated labor of the more developed republics including SAP Vojvodina and the less developed republics and SAP Kosovo; in the future too, a lot of time will have to be devoted to this very linkage. On the other hand, more energies will have to be applied to solving other pressing matters. Currently, one of the major problems is the decreasing efficiency of economic investments as well as the insufficient ability to achieve satisfactory levels of accumulation and reproduction on the part of the less developed republics and SAP Kosovo. In any case, trend to the growth of the share of means owned and provided by each individual organization of associated labor in the sphere of social economic investments, has to be upheld and retained.